

**MARKAZIY OSIYODAGI TARIXIY VA MA'NAVIY
QADRIYATLARNING O'ZBEKISTONDA MA'NAVIY BARQAROR
MUHITNI TA'MINLASHDAGI RO'LI**

Iymanov Javlon Saidraxmonovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
“UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDAGOGY” NOTM
“Iqtisodiyot va ijtimoiy fanlar” kafedراسи dotsenti

Iymanova Mohinur Javlon qizi

Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti,
Iqtisodiy xavfsizlik yo'nalishi talabasi

Rezume: Ushbu maqolada Markaziy Osiyo hududida istiqomat qilayotgan xalqlarning tarixiy birligi, ma'naviy qadriyatlari bugungi kunda mintaqa davlatlari bilan amalga oshirilayotga do'stona aloqalarda ham asosiy e'tiborda ekanligi, ma'naviy qadriyatlarning O'zbekistonda ma'naviy barqaror muhitni ta'minlashdagi roli hujjatlar va amaliy harakatlar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, ma'naviyat, barqarorlik, ma'naviy muhit, ma'naviy barqarorlik, qadriyat, urf-odat, srtegiya, rivojlanish, integratsiya, dezintegratsiya, reintegratsiya, jadidchilik, previntiv diplomatiya.

**РОЛЬ ИСТОРИЧЕСКИХ И ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ДУХОВНО СТАБИЛЬНОЙ
СРЕДЫ В УЗБЕКИСТАНЕ**

Резюме: В данной статье рассматривается историческое единство народов, проживающих на территории Средней Азии, духовные ценности народов, проживающих на территории региона, а также роль духовных ценностей в обеспечении нравственно устойчивой среды в Узбекистане. , так как основной

упор делается на реализацию дружественных отношений со странами региона и освещается на основе практических действий.

Ключевые слова: Центральная Азия, духовность, стабильность, духовная среда, духовная стабильность, ценности, традиции, стратегия, развитие, интеграция, дезинтеграция, реинтеграция, модернизм, превентивная дипломатия.

THE ROLE OF HISTORICAL AND SPIRITUAL VALUES IN CENTRAL ASIA IN PROVIDING A SPIRITUALLY STABLE ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN

Abstract: In this article, the historical unity of the peoples living in the territory of Central Asia, the spiritual values of the peoples living in the territory of Central Asia, as well as the friendly relations with the countries of the region, are the main focus. Its role is explained on the basis of documents and practical actions.

Key words: Central Asia, spirituality, stability, spiritual environment, spiritual stability, value, tradition, strategy, development, integration, disintegration, reintegration, modernism, preventive diplomacy.

Kirish. Markaziy Osiyo hududida istoqomat qilayotlan qardosh xalqlarni asrlar davomida din, urf-odat, an'ana, do'stlik, mushtarak ma'naviy qadriyatlar bir-biriga bog'lab kelgan. Bugun, Yangi O'zbekistonni bunyod qilishda hukumatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlarda mintaqadagi birlikka asosiy urg'uni berayotganligi ham nafaqat o'zbekiston, balki Markaziy Osiyo mintaqasi uchun ham zaruru ekanligini dunyoda bo'layotnag vaziyat ham taqazo etmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning ochiq va pragmatik tashqi siyosati natijasida Markaziy Osiyoda vaziyat o'zgardi. Mintaqa davlatlari o'rtasida do'stona aloqalar mustahkamlandi. Buni Prezidentimiz O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi

Prezidentning 2023-yil 12-sentyabrdagi “O‘zbekiston-2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi [1] farmoni bilan yanada mustahkamladi.

Tarixdan ma’lum: Vatan va xalq taqdiriga nisbatan tahdidlar kuchaygan vaziyatda aynan millat fidoyilari – uyg‘oq qalbli ziyolilar, shoir va adiblar, san’at namoyandalari, ma’naviyat va ma’rifat sohasi xodimlari jasorat bilan maydonga chiqqanlar. Mamlakatimiz o‘z taraqqiyotining yangi, yuksak bosqichiga kirayotgan hozirgi paytda bizga jadid bobolarimiz kabi g‘arb ilm-fan yutuqlari bilan birga, milliy qadriyatlar ruhida tarbiya topgan yetuk kadrlar suv bilan havodek zarur, [2] – deya ta’kidlagan edi O‘zbekiston Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2023 yil 22-dekabr kungi Respublika Ma’naviyat va ma’rifat kengashining kengaytirilgan yig‘ilishida. O‘zbekiston xalqining ma’naviyati esa tarixan bir bo‘lgan Markaziy Osiyo davlatlar xalqi bilan chambar-chas bog‘liqdir.

Markaziy Osiyo xalqlarining tarixiy birligi g‘oyasini ulug‘lash, ilmiy, madaniy-ma’rifiy aloqalarini takomillashtirish, tinchlik va osoyishta hayot yo‘lida do‘stlik, hamjihatlik, hamkorlik rishtalarini yanada mustahkamlash borasida ishlar mustaqilligimizning ilk kunlaridan boshlangan desak mubolag‘a bo‘lmaydi. [3] Chunki, mustaqillikning ilk yillarida Markaziy Osiyo davlatlari, xalqlari birlashib, o‘z madaniy qadriyatlariga tayangan holda dunyoning gegemon davlatlari ta’siriga qarshi turishga qodir kuchga aylanishi mumkin edi.

O‘zbekistonning Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning Turkiston zamini xususida aytgan quyidagi fikrlari g‘oyatda ahamiyatlidir, “Tasavvur qilingki, ota yurtimiz Turkiston katta bir uy, buyuk bir ro‘zg‘or, buyuk bir oila. Bu oila farzandlari qanchalik yaqin va ahil bo‘lsa, ro‘zg‘or ham shunchalik obod va to‘kin bo‘ladi. Bundan chiqadigan xulosa: Markaziy Osiyo mintaqasida ham iqtisodiy, ham ma’naviy, ham siyosiy jihatdan yagona muhit tashkil qilish – bugungi kunning eng dolzarb masalasidir”[4]. Mintaqa birligi va jipsligi doimiy ravishda xavfsizlikni ta’minlash uchun asosiy e’tibor berilishi kerak bo‘lgan jihatlardan bo‘lib kelgan. Shu bilan birga, birlashganda ham o‘zligimizni yo‘qotmasdan harakat qilishimiz lozimligini ko‘rsatadi.

Bu borada, O'zbekistonning Birinchi Prezidenti I.A.Karimov aytganidek, Markaziy Osiyo har biri o'ziga xos tarixiy, etnik-madaniy ildizlarga, diniy va ijtimoiy turmush tarziga, o'z mentalitetiga ega bo'lgan mamlakatlar va xalqlar yashaydigan mintaqa ekanini doimo yodda tutish muhim. Ularning har biri vazmin, juda e'tibor bilan, ta'bir joiz bo'lsa, hurmat-ehtirom bilan yondashishni talab qiladi. [5]

Bundan tashqari, Otamuratov S.S. Globallashuv milliy-ma'naviy xavfsizlik, Nazarov N.A. Markaziy Osiyo polietnik sotsiumida millatlararo munosabatlar takomillashuvi, Qaxxorova M., To'ychieva H., Jamiyatda ma'naviy-axloqiy muhit va uning asosiy indikatorlari, Jo'raev S. O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosati va diplomatiyasi, Saidolimov S.T. Markaziy Osiyoda xavfsizlikni ta'minlash muammolari, To'ychieva S. Markaziy Osiyo mutafakkirlari shaxs ma'naviyatining shakllanishida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning ahamiyati, Rahmatullaev E. Preventiv diplomatiya, Xaydaraliev Sh.A. Markaziy Osiyo mintaqasida xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashda xalqaro tashkilotlar va O'zbekistonning o'rni haqida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borganlar.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy maqolada tahlil usullar, sintez, tizimli yondashuv, falsafiy-mantiqiy fikrlash, falsafiy tahlil, guruhlash, ekspert baholash va taqqoslash metodlaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Markaziy Osiyo davlatlari bilan munosabatga kirishayotgan har bir davlat, albatta, mintaqadagi beshala davlat mentalitetini o'rganishi va ularning har biriga alohida munosabatda bo'lishini talab etadi. Shuningdek, bu davlatlarning barchasi o'ziga xos davlatchilik tuzumiga ega bo'lganligi uchun sinchiklab o'rganish lozim.

Shaxsning milliy davlatchiligiga bo'lgan pozitiv munosabati hamda fuqarolik mavqeyini idrok etish ham milliy o'zlikni anglashning komponentlari hisoblanib, tafakkur rivojiga imkon yaratadi. Tafakkurdagi bunday rivojlanish ko'p millatli jamiyatda millatlararo munosabatlar takomillashuvini ta'minlaydi. Bugun har bir millat vakili va har bir shaxs o'zligini bilib, milliy kelib chiqishini chuqur anglab idrok etgan holda umumsivilizatsiya taraqqiyotiga hissa qo'shishi lozim.[6] Shundagina biz

mintaqada o'zimiz xohlagan xavfsiz va ma'naviy barqaror muhitni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lamiz.

O'zbekiston Respublikasi milliy xavfsizlik konsepsiyasida Markaziy Osiyo davlatlarini birlashtiradigan quyidagi umumiy xususiyatlar keltirilgan:

– Yaxlit ma'naviy va madaniy-tarixiy meros, kishilar e'tiqodi, tili, mentalitetining mushtarakligi;

– Suv arteriyalari, kommunikatsiya, energetika zaxiralarining umumiyligi;

– Iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot darajasi, aholi turmush sharoitlarining nisbatan bir-biriga yaqinligi;

– Jamiyatni demokratlashtirish, huquqiy davlatni shakllantirish, bozor iqtisodiyotiga o'tish bilan bog'liq ijtimoiy siyosiy va iqtisodiy muammolarning o'xshashligi;

– Mintaqaviy muammolar - Orolidagi ekologik inqiroz, suv va yoqilg'i-energetika zaxiralaridan oqilona foydalanish, jahon transport, axborot va boshqa kommunikatsiya tizimlariga integratsiyalashuv masalalari. [7]

Mazkur omillarning barchasi mintaqaviy xavfsizlikni asosini tashkil etgan mintaqaviy integratsiyaning zaruratini belgilab beradi. Ushbu masala yuzasidan mintaqada davlatlari siyosatida uchta o'zaro aloqador tendensiya kuzatiladi: dezintegratsiya, reintegratsiya, integratsiya.

Mintaqada dezintegratsiya jarayoni 1991-1996 –yillarni, reintegratsiya 1996-2001 - yillarga to'g'ri keldi va yangicha ko'rinish kasb etdi. Keyingi bosqichda mintaqada strategik muvozanatni saqlash, mintaqaviy muammolarni birgalikda hal etish, xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash, mintaqaviy integratsiyani rivojlantirish kabi masalalar mintaqada davlatlarining tashqi siyosatida ustuvor vazifaga aylandi. [8]

Bugungi dunyoning ma'naviy-ruhiy holati shundayki, inson hayotini, yer yuzida tinchlik-totuvlikni, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni saqlab qolish uchun har kim o'z holicha emas, birgalikda, bamaslahat ish ko'rishini zarur. Hozir dunyo miqyosida yuz berayotgan ijobiy hamda salbiy o'zgarishlar, bo'lingan dunyoni qayta bo'lib olish, yer osti va yer usti boyliklariga egalik qilish harakatlari kuchayib borayotgan ekan, har

bir mamlakatning ichki va tashqi siyosatida umumiy maqsadlarga erishish yo'lida jipslashish, muammolarni tomonlarning manfaatlariga mos ravishda hal qilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Buning asosiy sababi shuki, inson hayoti bilan bog'liq murakkab muammolar bir mamlakatda, bir mintaqada emas, butun dunyoda umumlashib bormoqda. Iqtisodiy, moliyaviy tanglik, axborot oqimining globallasuvi, savdo-sotiq siyosatidagi kelishmovchiliklar, kapital oqimining tezlashishi, xizmatlar va texnologiyalarning erkin harakatlanishi bilan bog'liq ziddiyatlarni hal qilish uchun ichki va tashqi imkoniyatlardan unumli foydalanishdan boshqa chora yo'q. Har kim o'z holicha, faqat o'zining tor manfaatlarini o'ylab ish tutadigan, qo'shni davlatlarda, yaqin-yiroq mamlakatlarda sodir bo'layotgan ijtimoiy voqelikdan bexabar holda yashash endilikda mumkin emas. Faqat birlashsakkina rivojlanishimiz, taraqqiy etishimiz va mintaqadagi muammolarni birgalikda yengishimiz mumkin bo'ladi.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyevning yaxshi qo'shnichilik, manfaatli hamkorlik borasidagi oqilona siyosati zamirida tarixan birga yashab kelgan xalqlarni bir-biriga yaqinlashtirish, uzilgan qadriyatlarimizni bog'lash, tarixning sinovli pallasida iymon-e'tiqoddan kechmaslik zamirida bugunni, ertani hamda mintaqa kelajagini o'ylab ish tutishdek buyuk maqsad yotadi. Markaziy Osiyo – asrlar davomida qondosh xalqlar tinch va totuv yashab kelayotgan jahondagi kam sonli mintaqalardan biridir. Bizni mushtarak tarix va madaniyat, yagona muqaddas din, o'xshash mentalitet, ma'naviy-axloqiy qadriyat va an'analar hamda ajralmas do'stlik chambarchas bog'lab turadi. Bularning barchasi xalqlarimiz farovonligi va ravnaqi yo'lida Markaziy Osiyo davlatlari salohiyatini birlashtirishga qaratilgan o'zaro manfaatli hamkorligimiz uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi. [9]

Markaziy Osiyo davlatlari xalqlari bu siyosat natijalarini hozirning o'zida ko'zlari bilan ko'rib, shunday kunlarga yetkazganiga shukronalar aytmogda. Qadim-qadimdan suvi, bozori va mozori, tili va dini bir xalqlar o'rtasiga qo'yilgan sun'iy g'ovlar, to'siqlar olib tashlandi. Bir-biridan ajratib qo'yilgan oilalar birlashdi. Qolaversa, Markaziy Osiyo davlatlari hamkorligida o'tkaziladigan iqtisodiy va gumanitar

yo‘nalishdagi tadbirlar donishmand dunyoning bu qutlug‘ mintaqasida yashayotgan xalqlar hayotiga, turmush tarziga g‘oyat ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Tarixning bu imkoniyatidan samarali foydalanish barchamizning burchimizdir. [10] Shundagina biz oldimizga qo‘ygan maqsadimiz, ya‘ni Markaziy Osiyoda xavfsizlikni ta‘minlash yo‘lida ma‘naviy qadriyatlarimizni birlashtirgan bo‘lamiz.

Ma‘lumki, Sobiq ittifoq davrida milliy qadriyatlar, qardoshlik, urf-odatlarimiz haqida baralla yozish u yoqda tursin, hatto, do‘st-u birodarlaringga gapirish ham muammo tug‘dirar edi. Chunki, ittifoqning siyosati Markaziy Osiyo mintaqasida tarixiy taraqqiyotni birgalikda boshidan kechirgan xalqlarni birlashishiga yo‘l qo‘ymaslik bo‘lgan. Aynan shu sababli, 1924 -yilda Turkiston o‘lkasidagi bir tomirga birlashgan xalqni parchalash va bir-biridan ayri holatda tutishni, qisqa qilib aytganda “Bo‘lib tashla hukmronlik qil” tamoyili asosida siyosat yuritilgan. Natijada, bularning birini o‘zbek, birini qozoq, birini tojik, birini qirg‘iz va yana birini turkman deya ularning shaxsiy “men”ini uyg‘otuvchi urug‘lar sochilib, har birini alohida-alohida davlat shaklida boshqarishni, bir xalqni bir-biriga raqobatchi qilib shakllantirdi”. Tarixiy nuqtai nazardan olganda, Markaziy Osiyo davlatni milliylik belgisiga qarab tashkil etish an‘analariga ega emas edi. Bu yerda Rossiya tomonidan mustamlaka qilib olinguncha mavjud bo‘lgan hamma davlatlar asosan sulolaviy yoki hududiy (Buxoro, Qo‘qon, Xiva xonliklari) prinsiplar bo‘yicha tashkil etilar edi». [11]

Natijada, sal kam 70 yillik ayriliq, manmanlikni yengib, bahamjihatlik bilan mustaqil davlatlarimizni, mintaqamizni xavfsizligini ta‘minlashimiz uchun bo‘lgan birlashish tushunchamizni shakllantirish uchun ham oradan ko‘p vaqtlar o‘tib ketdi. Ayniqsa, sobiq sovet ittifoqi davrida mintaqa xavfsizligi yoki mintaqa xalqlarining qadriyatlari, urf-odatlari, an‘analari haqida gapirishning umuman iloji bo‘lmaganligi sababli, turg‘unlik davrida ulg‘aygan avlodning bu kabi masalalarga e‘tibor bermaganligini ham tushunsa bo‘ladi. Biroq, kim bo‘lishidan, qaysi sharoit yoki muhitda ulg‘aygan bo‘lishidan qat‘iy nazar, o‘z xalqining obro‘-e‘tibori, qadr-qimmatini va sha‘ni uchun kurashib kelganlarini, mintaqa xalqlarini birlashtirish va rivojlantirish yo‘lida jon bergan ajdodlarimizning sa‘y-harakatlarini inobatga olishimiz lozim

bo'ladi. Xususan, Jadidchilik asoschilari namoyondalari, Munavvar qori, Fitrat, Cho'lpon, Qodiriy kabi allomalarimiz shu xalq, shu el dardi bilan yashaganligi, mintaqa rivoji uchun imkon qadar harakat qilganligini ko'rish mumkin.

“Ma'rifatparvar ajdodlarimizning merosi bugun biz qurayotgan huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati uchun poydevor bo'lib xizmat qilishi tabiiy. Bu kimgadir yoqadimi yoki yo'qmi, xalqimiz jadid bobolarimiz ko'rsatib bergan yo'ldan og'ishmay borishi kerak. Chunki ularning g'oya va dasturlari Yangi O'zbekistonni barpo etish strategiyasi bilan har tomonlama uyg'un va hamohangdir”.

[12]

Tarixdan ma'lumki, mintaqada istiqomat qilgan xalqlarning o'ziga xos umumbashariy axloqiy qarashlari mavjud bo'lgan. Jumladan, Markaziy Osiyo mutafakkirlarining ma'naviy va umumbashariy axloqiy qarashlari:

a) mintaqadagi ichki tarixiy-madaniy an'analar, izlanishlar;

b) tashqi tarixiy-madaniy va xalqaro aloqalar;

v) diniy tajribalar, ma'naviy-ruhiy izlanishlardagi inson zotiga xos antologik, filogenetik va etnogenetik xususiyatlar ta'sirida yuzaga kelgan. Ushbu omillar mutafakkirlarning ma'naviy merosiga u yoki bu darajada ta'sir o'tkazgani, shubhasiz. Demak, insoniyatning internatsionallashuvi XX asrning kashfiyoti emas, u uzoq tarixiy-madaniy rivojlanish jarayonida shakllangan umuminsoniy ma'naviy qadriyatlar asosida yuzaga kelgan. Ushbu qadriyatlardan voz kechish yoki ularni mensimaslik ayrim elatlarni tor milliy qobiqda qolishga majbur etgan. Shuning uchun ham ma'naviy qadriyatlarimizni jahon ilm-u fani yutuqlari bilan boyitib borish, o'zligimizni chuqurroq anglashga yordam beruvchi tarixiy-madaniy merosimizni o'rganish bir-biri bilan mustahkam bog'liq vazifalardir. [13]

Milliy qadriyatlar kishilarning tabiiy, tarixiy va ijtimoiy birligini ta'minlaydigan etnik makonda shakllanadi. Ular rang-barang tarzda, turli shakllarda namoyon bo'lib, kishilarning ongiga, hayot tarziga o'ziga xos tarzda ta'sir qiladi. Milliy qadriyatlarni kishilarning o'zaro munosabatlarida, ijtimoiy faoliyatlarida ko'zga tashlanib turishidan hamda ana shu munosabat, faoliyat, maqsad, ehtiyoj va intilishlardan bilib olsa bo'ladi.

Mintaqada yashovchi xalqlarning milliy qadriyatlari tarix silsilalari, zamona zayllari, turli ijtimoiy va siyosiy jarayonlar ta'sirida shakllanib, takomillashib kelgan. Milliy qadriyatlar millatning kelib chiqish xususiyatlari va hududiy makoni bilan bog'liq holda shakllandi. Qardosh xalqlarning ijtimoiy taraqqiyoti esa ularning milliy-hududiy qadriyatlari ravnaqi bilan uzviy aloqadorlikda davom etdi. Shu tariqa mintaqamiz o'ziga xos rang-barang qadriyatlarni takomillashtirib borishi natijasida, umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirib, uning qirralarini rivojlantirib bordi.

Milliy qadriyatlar tabiatiga ko'ra, tor doirada to'xtab qolmaydi, balki ravnaq topib, turmush jarayonida yangilanib, boshqa xalqlar qadriyatlarining yutuqlari bilan boyib boradi. Ma'lumki, har bir el, elat, urug' yoki xalqning urf-odatlarida o'ziga xoslik bo'ladi. O'ziga xos qadriyatlarni boshqa joyda, boshqacha tarzda yashayotgan kishilarning tarozisi bilan o'lchash yoki bu masalada boshqalarning hakam bo'lishi maqsadga muvofiq emas. Umuminsoniylik tuyg'usi faqat o'z xalqi qadriyatini ardoqlash, ko'z-ko'z qilish va boshqalar orasiga yoyish uchun intilishga asoslanmaydi, balki har bir xalq, elat, urug' qadriyatlarini qanday holatda bo'lsa, shundayligicha qabul qilib, ularni hurmat qilishdan boshlanadi. Shuning uchun ham bu borada oxirgi yillar davomida mamlakatimizda millatlararo totuvlikka alohida urg'u berilishini inobatga olish lozim. [14]

Xalqimizning ma'naviy merosi, an'analari, urf-odatlari, adabiyoti, san'ati bilan umuminsoniy qadriyatlarning milliy darajada namoyon bo'lish shakllari islomiy qadriyatlar bilan bog'lanib ketgan. Ular millatimizning tarixiy rivojlanish jarayonida avloddan avlodga o'tib kelayotgan madaniy xususiyatlar va jihatlarda o'z aksini topadi. Mintaqa xalqlarining aksariyati islom diniga e'tiqod qilishini inobatga olsak, mintaqa tarixini, bugunini va kelajagini shu muqaddas dindan ayri holda aslo tasavvur qila olmaymiz.

Markaziy Osiyo hududida xavfsizlik borasida shakllangan qarashlar va g'oyalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, mintaqamiz hududida xavfsizlik xususidagi fikrlarning shakllanish davri uzoq tarixga ega bo'lib, biz katta ilmiy, siyosiy, madaniy meros va qadriyatlarga ega ekanligimizdan faxrlanamiz. Mazkur meros va

qadriyatlarni o'rganish, chuqur tahlil qilgan holda zamonaviy sharoitga moslashtirib, mintaqa davlatlarining milliy manfaatlar va maqsadlarini to'g'ri anglashning, Markaziy Osiyo mamlakatlarining milliy xavfsizligini ta'minlash tizimini samarali shakllantirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Bu yo'nalishda jahon tajribasidan foydalangan holda, zamonaviy uslublarni qo'llash orqali tarixiy va ma'naviy qadriyatlarning muhit xavfsizlikni ta'minlovchi ijtimoiy asoslarini yanada mustahkam qilish maqsadga muvofiqdir.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning sa'y-harakatlari natijasi sifatida nafaqat mamlakatda, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasida ma'naviy barqaror bo'ladigan muhitni shakllantirish masalasi turgan edi. "Hozir bizning jamiyatimiz tarixiy chorrahada turibdi. Respublikani milliy-davlat, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy kamol toptiruvchi o'z taraqqiyot yo'lini ishlab chiqishimiz zarur. Bu murakkab va mas'uliyatli palladir. Hozir yashab turganlarning taqdirigina emas, balki ularning farzandlari, nevaralarining ham taqdiri, kelajak avlodlarning taqdiri ham shunga bog'liq bo'ladi." [15] -degan edi I.A.Karimov.

Olib borilgan to'g'ri siyosatning samarasi sifatida bugungidek nurafshon va tinch zamonlarga yorug' yuz bilan yetib keldik. Sababi, bugungi kunda O'zbekiston hukumati tomonidan olib borilgan oqilona va odilona siyosatning mevasi Markaziy Osiyo mintaqasining ma'naviy jihatdan barqaror muhitni shakllantirilishiga asos bo'ldi.

XXI asr shu bilan xarakterlanadiki, bugungi kunga kelib, insoniyatning jami borlig'ini belgilaydigan epitsentr iqtisodiyotdan, siyosatdan o'tib ma'naviyatga borib taqaldi. Chunki aynan ma'naviyat kishilar borlig'ining barcha parametrlarini belgilaydigan konsensusga aylandi. [16]

Prezident Sh.M.Mirziyoyevning tashabbusi bilan 2017-yil Samarqand shahrida o'tkazilgan "Markaziy Osiyo: yagona tarix va umumiy kelajak, barqaror rivojlanish va taraqqiyot yo'lidagi hamkorlik" mavzusidagi xalqaro konferensiyada [17] "Preventiv diplomatiya"ni yo'lga qo'yish bilan Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash maqsadida amaliy hamkorlikni yanada mustahkamlash mumkinligini

ta'kidlagan edilar. Biz qo'shnilarimiz bilan raqobat qilish emas, aksincha, hamkorlik qilish yo'lini izchil davom ettiramiz. Ularning tinch va farovon hayoti – butun mintaqamizda tinchlik va barqarorlikni saqlashning garovi deb bilamiz. [18] Aynan mamlakatimiz rahbari tomonidan olib borilayotgan siyosat, preventiv diplomatiyaga asoslangandir.

O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 9-yanvardagi 458-son Qonuni bilan tasdiqlangan “O'zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasini”ning II bob (Doktrinaning harbiy-siyosiy jihatlari), 3-bo'limi (O'zbekiston Respublikasining mudofaa sohasidagi siyosati), 10-bandi so'ngida “xalqning ma'naviy-axloqiy qadriyatlariga va o'ziga xos madaniy tamadduniga tayanish” [19] punkti kiritilganligi ham mamlakatimizda barcha sohalarda olib borilayotgan siyosatimizning bosh mezoni nafaqat mamlakatimiz, balki mintaqa xalqlari uchun ma'naviy barqaror muhitni shakllantirishdan iborat ekanligini ko'rsatmoqda. Mazkur holat “O'zbekiston Respublikasining 2035-yilgacha rivojlanish Strategiyasining konsepsiyasi” [20] da ham alohida qayd etilganligini ko'rish mumkin.

Markaziy Osiyodagi barcha davlatlar o'zaro munosabatlarga kirishishda, hamkorlik va aloqalarni bog'lashda birinchi navbatda o'z davlatining manfaatlarini ko'zlagan holda amalga oshiradi. “O'zbekiston — 2030” strategiyasida Markaziy Osiyo mintaqasida amaliy hamkorlikni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishda mintaqada turli ustuvor yo'nalishlar, ayniqsa, ekologiya va tabiatni muhofaza qilish, suv resurslaridan oqilona foydalanish, transport-kommunikatsiya infratuzilmalarini yanada rivojlantirish borasidagi yaqin hamkorlikni kuchaytirish, Markaziy Osiyoda xalqaro huquq va mintaqadagi barcha davlatlar milliy manfaatlarini inobatga olgan holda keng qamrovli strategik sheriklik va ittifoqchilik munosabatlarini chuqurlashtirish, Markaziy Osiyo davlatlari hududida fuqarolar erkin harakati, shuningdek, tovarlar, xizmatlar va kapitalning sun'iy cheklovlarsiz aylanishiga bosqichma-bosqich erishish, shuningdek, umumiy sayyohlik makonini shakllantirish ishlarini davom ettirish, Afg'oniston bilan ko'p qirrali va o'zaro foydali munosabatlarni rivojlantirish, uning iqtisodiy tiklanishiga yaqindan ko'maklashish,

transport-tranzit salohiyatini ro'yobga chiqarishga hissa qo'shish ishlari alohida e'tiborga olingan. [21]

Professor S.Otamuratov tadqiqotlarida "dunyoni manfaatlari boshqaradi". [22] Umumiy manfaatlar esa davlatlararo munosabatlarni shakllantiradi va birgalikda harakatga undaydi. Shu jumladan, O'zbekiston mintaqaviy muammolarni hal qilishda o'ziga xos strategik mavqega ega. Bu quyidagi omillar bilan bog'liq:

- O'zbekiston geografik jihatdan qulay joyda joylashgan va u mintaqaning geosiyosiy yadrosi hisoblanadi;
- Davlat xom ashyo va energetika jihatdan mustaqil, iste'mol bozori uchun zarur bo'lgan ko'plab xom ashyo resurslariga ega;
- O'zbekiston harbiy siyosiy jihatdan muhim strategik hudud hisoblanadi;
- Butun mintaqaga ta'sir o'tkazadigan kuchli ma'naviy markazlar mavjudligi;
- Madaniy tarixiy jihatdan katta yutuqlarni qo'lga kiritganligi va ular mintaqa xalqlarini o'zaro yaqinlashtirishga xizmat qilishi.

O'zbekistonning Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va barqarorlik kafili sifatidagi mavqeyi tobora mustahkamlanib bormoqda. [23]

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning taklif va tashabbuslaridan shuni anglash mumkinki, har bir taklif va tashabbus butun Markaziy Osiyo mintaqasida preventiv diplomatiya asosida o'zaro hamkorlik qilishga, o'zaro hamkorliklarni amalga oshirish uchun qanday boshqaruv texnologiyalaridan foydalanish kerakligi to'g'risida aniq va ravshan ko'rsatmalardan iboratdir.

Mintaqa davlatlari o'rtasida o'zaro do'stona munosabatlar, yaxshi kayfiyatdagi hamkorlik aloqalari mintaqadan o'z manfaatlari yuzasidan foydalanishni ko'zlab turgan atrofidagi ayrim qudratli davlatlarga unchalik ham ma'qul emas. Buni ko'rib, his qilib turgan Markaziy Osiydagi davlatlar o'zlari boshlagan ishlarni, xususan, o'zaro kelishgan holda muammolarni bartaraf etish, qo'shni davlatlar manfaatlariga zid bo'lgan xatti-harakatlarni amalga oshirish, mavjud muammolarni bartaraf etish maqsadida boshqa davlatlardan yordam so'ramasdan Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvlari kabi mintaqaviy yig'ilishlarda o'zaro murosa va

madora ko'chasini tanlash orqali mintaqada amalga oshirilayotgan preventiv diplomatiyaning asosiy vazifasi hisoblanadi.

Xulosa va takliflar. Markaziy Osiyo hududida ma'naviyat borasida shakllangan qarashlar va g'oyalar merosi va qadriyatlarini o'rganish, chuqur tahlil qilgan holda zamonaviy sharoitga moslashtirish, bu borada zamonaviy uslublarni qo'llash orqali tarixiy va ma'naviy qadriyatlarning muhit xavfsizlikni ta'minlovchi ijtimoiy asoslarini yanada mustahkam qilish maqsadga muvofiqdir.

Markaziy Osiyo integratsiyasining jamiyat ma'naviy muhiti siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy tashabbus mintaq va uning kelajagi tarixiga hamda ma'naviy barqaror muhitiga qarab birlashadi. Mintaqa integratsiyasi u yerda istiqomat qilayotgan xalqning bir-biriga yaqin bo'lgan tarixi, an'analari, udumlari va urf-odatlarini orqali yanada tezlashadi, taraqqiy etadi va ma'naviy muhitda namoyon bo'ladi.

Ma'naviy barqaror muhitni ta'minlash uchun mintaq davlatlari o'zaro hamkorlikni tarixiy birlikka, o'zaro yaqin qo'shnichilikka, diniy va dunyoviy bag'rikenglikka asoslansagina istiqboli porloq bo'ladi. Bu esa Markaziy Osiyoda olib borilayotgan preventiv diplomatiyani rivojlantirish borasida yangicha boshqaruv texnologiyalarini yaratish imkoniyatini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023 yil 11 sentabr kungi PF-158-son "O'zbekiston – 2030 strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
2. <https://president.uz/oz/lists/view/6941>
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati assambleyasi Xalqaro jamoatchilik harakatini rivojlantirish jamg'armasini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi Vazirlar Mahkamasi Raisi I. Karimovning 1996 yil 21 noyabr kungi 407-son Qarori.
4. Каримов. И.А.Туркистон умумий уйимиз. –Тошкент: Ўзбекистон.1995. – Б. 16.

5. Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга ҳамжиҳатлигимиз ва қатъий продамизга боғлиқ. – Тошкент: Ўзбекистон. 2004. – Б. 214.

6. Назаров Н.А. Марказий осие полиэтник социумида миллатлараро муносабатлар такомиллашувининг фалсафий-функционал тадқиқи. ф.ф.д. (DSc) дисс.. автореферати. – Тошкент. 2019. – Б. 15.

7. Жўраев С. Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсати ва дипломатияси. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Академия, 2007. – Б. 59.

8. Саидолимов С.Т. Марказий Осиёда хавфсизликни таъминлаш муаммолари. Сиёс. фан. ном. дисс. ... – Тошкент. 2009. – Б. 85.

9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining 2019 yil 29 noyabr kuni Toshkentda o‘tkazilgan ikkinchi Maslahat uchrashuvi yakunlari bo‘yicha brifingdagi bayonoti. <https://president.uz/uz/lists/view/3111>

10. A.Meliboyev, “Jahon adabiyoti” jurnali bosh muharriri. Mushtarak ma’naviy qadriyatlar va do‘stlik rishtalarini yanada mustahkamlashga qaratilgan dadil qadam. <http://xs.uz/uzkr/post/mushtarak-manavij-qadriyatlar-va-dostlik-rishtalarini-yanada-mustahkamlashga-qaratilgan>

11. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997.– Б. 101.

12. <https://daryo.uz/2023/12/22/shavkat-mirziyoyev-jadidlar-goyasi-yangi-ozbekiston-strategiyasi-bilan...>

13. Тўйчиева С. Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти профессор, ф.ф.д. Марказий Осиё мутафаккирлари шахс маънавиятининг шаклланишида миллий ва умуминсоний қадриятларнинг аҳамияти ҳақида. The Light of Islam, № 2. 2019.

<https://uzjournals.edu.uz/cgi/viewcontent.cgi?article=1056&context>.

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017 yil 7 fevral kungi PF-4947 son “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni; O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017 yil 19 may kungi PF-5046-son “Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik aloqalarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni; O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019 yil 15 noyabr kungi PF-5876-son “Millatlararo munosabatlar sohasida O‘zbekiston Respublikasi davlat siyosati konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni; O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2022 yil 28 yanvar kungi PF-60-son “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni; O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023 yil 11 sentabr kungi PF-158-son “O‘zbekiston – 2030 strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.

15. И.Каримов. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. “Ўзбекистон”, –Тошкент, 1996, -Б. 26.

16. М.Қаххорова, Ҳ.Тўйчиева, Жамиятда маънавий-ахлоқиймуҳит ва унинг асосийиндикаторлари. The Light of Islam, № 4 2019. - Б. 191.

17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Samarqand shahrida o‘tgan “Markaziy Osiyo: yagona tarix va umumiy kelajak, barqaror rivojlanish va taraqqiyot yo‘lidagi hamkorlik” mavzusidagi xalqaro konferensiyada so‘zlagan. <https://president.uz/uz/lists/view/1227>

18. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. –Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – Б. 8.

19. <https://lex.uz/docs/3495885>

20. Uzbekistan 2035.uz › wp-content › uploads › 2019/05›

21. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023 yil 11 sentabr kungi PF-158-son “O‘zbekiston – 2030 strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni..

22. Отамуратов С. С. Глобаллашув миллий-маънавий ҳавфсизлик. (сиёсий-фалсафий таҳлил) –Т.: Ўзбекистон. Иккинчи нашр 2015.– Б. 30.

23. Хайдаралиев Ш.А., Марказий Осиё минтақасида хавфсизлик ва барқарорликни таъминлашда халқаро ташкилотлар ва Ўзбекистоннинг ўрни (1991-2010 йй.) Тарих фан. номз. ... дисс. – Наманган: 2012. –Б. 166.